

AMINAL-dossier nr. 1
Kwaliteitsindicatoren voor natuur- en milieueducatie

AMINAL-dossier nr. 1

Kwaliteitsindicatoren voor natuur- en milieueducatie

Inhoud

Doel.....	2
Perspectief.....	2
Milieuvriendelijk gedrag.....	3
Open leerprocessen.....	3
Leren voor duurzaamheid.....	4
Verschuiving van accenten.....	4
Kwaliteitsindicatoren.....	6
Tabel 1: Indicatoren voor de kwaliteit van de vormgeving en praktische informatie.....	7
Tabel 2: Indicatoren voor de kwaliteit van doelgroepenbetrokkenheid.....	8
Tabel 3: Indicatoren voor de kwaliteit van de geboden informatie.....	9
Tabel 4: Indicatoren voor de kwaliteit van de toegepaste didactiek.....	10
Tabel 5: Indicatoren voor de kwaliteit van projecten.....	11
Tabel 6: Indicatoren voor de kwaliteit van producten en projecten bestemd voor het onderwijs.....	12
Definities.....	13
Duurzame ontwikkeling.....	13
Ecologische basiskennis.....	13
Eindtermen en ontwikkelingsdoelen.....	13
Natuur- en milieueducatie.....	13
Geraadpleegde werken.....	14

Zowel voor gebruikers als voor makers van natuur- en milieueducatief materiaal en organisatoren van projecten kan het interessant zijn te beschikken over een aantal *criteria* of *indicatoren* voor NME (natuur- en milieueducatie - *definitie* p.13).

Deze brochure wil materiaalontwikkelaars én -gebruikers, vormingswerkers en leraren een praktisch inzicht geven in de belangrijkste uitgangspunten van NME en hen begeleiden in hun keuze van NME-producten of -projecten: "Welke aanbieding is in de gegeven omstandigheden, voor de beoogde doelgroep en voor het gestelde doel de meest geschikte?"

Bovendien is er een verrijkend aspect: kennismaking met (niet on)belangrijke indicatoren voor NME waarvoor de materiaalontwikkelaar of -gebruiker misschien (nog) geen oog had.

De brochure is visie-gericht. Het gaat om een "vooraf"-beoordeling van datgene wat het NME-proces in gang zet, niet om een beoordeling tijdens het proces (implementatie) of een evaluatie achteraf.

Het is *niet* de bedoeling van deze brochure om criteria voor NME op te leggen.

Integendeel, vanuit een weloverwogen visie op natuur- en milieueducatie, wil deze brochure materiaalontwikkelaars, organisatoren én gebruikers 'gereedschap' aanbieden om zelf producten en projecten te beoordelen en dialoog hierover aan te gaan.

Een product of project is niet noodzakelijk goed indien het aan vele van de in deze brochure genoemde indicatoren beantwoordt. De indicatoren onthullen de kwaliteiten van het product of project en maken duidelijk voor welke doelgroep het product of het project het meest geschikt is.

Hoe het product gebruikt of het project uitgevoerd wordt, bepaalt natuurlijk ook nog altijd mee de kwaliteit.

Gebruikers en makers kunnen via de indicatoren hun eigen sterke kanten ontdekken en verder ontwikkelen.

Of men nu kiest voor het verspreiden van modellen van ecologische verantwoordelijkheid of voor het bevorderen van processen van ecologische verantwoording¹, belangrijk is dat de educator en de doelgroep er zich goed bij (kunnen) voelen en hun doelstellingen erin terugvinden.

Opvoeders hebben de opdracht kinderen en jongeren voor te bereiden op hun functioneren in de maatschappij. Kinderen en jongeren moeten 'gereedschap' en 'bagage' krijgen om te *weten* hoe de wereld in elkaar zit en hoe ze met deze informatie *kunnen* omgaan, zodat ze *willen* bijdragen aan zorg voor elkaar en de wereld.

Kennis en inzicht (wat is het probleem en hoe heb ik ermee te maken?), vaardigheden (hoe *kan* ik er iets aan doen?) en attitudes (wat *wil* ik eraan doen?) komen dan ook in elk degelijk educatief proces op een evenwichtige manier aan bod.

Educatie bevordert de kritische afstand tot de wereld, stimuleert discussie, debat en reflectie, tracht vragen uit de samenleving op een pedagogisch verantwoorde manier aan de orde van de dag te stellen en speelt in op het voortdurend veranderen van de maatschappij.

In de steeds veranderende wereld met mondiale bedreigingen is het een pedagogische opdracht doemdenken te vermijden en jongeren *perspectief* te bieden.

NME IS EEN CONTINU PROCES DAT JE LEVENSPAD DOORKRUIST

¹het expertmodel tegenover het begeleidersmodel (Jans en Wildemeersch, *Natuur- en Milieu-educatie: Van overtuigen naar overleggen*, 1998, p.36-37)

Milieubesef en kennis en informatie over de aard van milieuproblemen *alleen* resulteert niet noodzakelijk in milieuvriendelijk gedrag. Het is belangrijk aan jongeren en volwassenen duidelijk te maken dat zij zelf concreet iets aan de problemen kunnen doen, en hoe ze dat kunnen doen, hoe ze met andere woorden, hun 'handelingscompetentie' kunnen vergroten.

Een streefdoel van natuur- en milieueducatie is dan ook deskundigheid in milieuvriendelijk handelen te ontwikkelen: vertrekkende van een noodzakelijke ecologische basiskennis (*definitie p.13*), ontdekken dat je zelf invloed kan uitoefenen op je omgeving en concrete oplossingen leren kennen, of nog beter, *zelf leren vinden*.

Kwaliteitsvolle NME biedt niet te veel moralistisch getoonzette boodschappen over gewenst milieugedrag aan, maar vertrekt van de heel eenvoudige dingen die mensen traditioneel en uit zichzelf al aan natuurzorg doen. Het zijn immers alleen die mensen die een nauwe binding hebben met de natuur én geleerd hebben kritisch en zelfstandig te denken en te handelen die een blijvend milieuvriendelijk gedrag (zullen) vertonen.

Voortdurend kritisch reflecteren op de context waarin wordt geleerd, is dan ook essentieel voor natuur- en milieueducatie.

Op p. 13 vind je verschillende definities van natuur- en milieueducatie (van M. Sys, M. Broens, de MINA-Raad en M. Jans en D. Wildemeersch).

Zonder het belang van feitenkennis van vrijwillige en professionele NME-begeleiders te onderschatten, kan je toch stellen dat eigentijds leren met betrekking tot natuur en milieu zich meer en meer in de vorm van *open* leerprocessen voltrekt.

De NME-begeleider is steeds meer *ondersteunend* aanwezig en zorgt ervoor dat het *leerproces* in beweging blijft. NME organiseert leersituaties die de ontvangers een ecologisch verantwoord wereldbeeld bijbrengen opdat zij duurzaam leren omgaan met hun omgeving, maar is ook gericht op het bevorderen van de *participatie* aan het maatschappelijk milieu- en natuurdebat. Dan pas ontwikkelt of vergroot NME attitudes om de opgedane kennis *vrijwillig* toe te passen.

NME betreft dus iedereen en is een continu proces, zowel in schoolverband als daarbuiten, zowel naar jongeren als naar volwassenen, zowel naar individuen als naar specifieke groepen.

Het besef groeit dat natuur- en milieubewegingen én –experts, industrie én de verschillende overheden, jongeren én ouders, ambtenaren én burgers, leerlingen én leraren, op elkaar aangewezen zijn om oplossingen te vinden voor de natuur- en milieuproblemen van deze tijd.

Het engagement en de expertise van álle actoren is noodzakelijk.

NME

- ◆ betreft iedereen (doelgroepenbetrokkenheid)
- ◆ is een continu, levenslang proces
- ◆ is praktisch en actiegericht
- ◆ is realistisch en in harmonie met sociale en economische doelstellingen
- ◆ is interdisciplinair
- ◆ ziet het milieu in zijn totaliteit (natuurlijk en geconstrueerd, technologisch en sociaal, economisch, politiek, cultureel, historisch, ethisch, esthetisch)
- ◆ promoot lokale, nationale en internationale samenwerking om milieuproblemen te voorkomen en oplossingen te vinden (netwerkontwikkeling)
- ◆ wordt niet gebruikt voor de promotie van producten

Agenda 21 (de Verklaring van de VN Conferentie inzake Milieu & Ontwikkeling, Rio de Janeiro, juni 1992) heeft de bekommernis voor milieuproblemen aangewakkerd en het milieubeleid en natuur- en milieueducatie in de ruimere context van duurzame ontwikkeling (definitie p.13) geplaatst.

NME wordt dan ook best bekeken als een onderdeel van 'leren voor duurzaamheid', waarbij integratie van NME, maatschappelijke vorming, vredesopvoeding, gezondheidsopvoeding, mensenrechteneducatie, ontwikkelingseducatie en mondiale vorming wordt nagestreefd. Dit houdt in dat NME-doelstellingen ook aan bod komen in andere vormingsdomeinen en dat ecologische waarden worden bekeken binnen een economische, culturele, intergenerationele en globale context.

De grenzen tussen deze verschillende vormen van educatie zijn niet altijd scherp te trekken.

Een voorbeeld:

Zorg voor een duurzame ecologische ontwikkeling is niet los te zien van het Noord-Zuidvraagstuk en de mensenrechten.

Als het Zuiden onze leefwijze overneemt, zouden de gevolgen voor het milieu catastrofaal zijn.

Eén persoon in een rijk land verbruikt immers evenveel energie als 80 personen in een arm land.

Armoede kan een vernietigende werking hebben op het milieu (bv. ontbossing) en schending van mensenrechten voor gevolg hebben (bv. kinderarbeid).

Het draait bij de verschillende educaties, didactisch gezien, vaak om hetzelfde: eigen verantwoordelijkheid leren nemen; zelfstandig kunnen toepassen van vaardigheden; leren om zelfstandig keuzes te maken; thematisch, leergebiedoverschrijdend, projectmatig, praktijk- en ervaringsgericht werken; dialoog en participatie.....

In het onderwijs kunnen de verbanden gelegd worden door aan te sluiten bij de vakoverschrijdende eindtermen en ontwikkelingsdoelen (definitie p.13): leren leren, sociale vaardigheden, opvoeden tot burgerzin, gezondheidseducatie en milieueducatie.

Inhoud en werkwijze van natuur- en milieueducatie verschillen naargelang de leeftijd van de ontvangers. Het gaat hier niet om strikt afgebakende leerstappen die elkaar opvolgen, eerder om een *ononderbroken leerlijn met een geleidelijke verschuiving van accenten*.

Waarden als gelijkwaardigheid, tolerantie, rechtvaardigheid en verantwoordelijkheid bv., kunnen bij elke leeftijdscategorie aan bod komen, rekening houdend met de sociale en morele ontwikkeling van de doelgroep. Maar bij het ouder worden zullen jongeren beter in staat zijn zich te verplaatsen in zienswijzen van anderen, eerst in de eigen omgeving, later ook steeds verder daarbuiten.

Aandacht voor de lokale leefomgeving is voor alle leeftijden zeer belangrijk, maar een duidelijk wereldperspectief komt met het stijgen van de leeftijd steeds meer aan bod. De lokale actie wordt vanaf een niet al te jonge leeftijd best gekoppeld aan globale ideeën, zodat jongeren een beter begrip krijgen van de complexiteit van milieufenomenen.

Elke leeftijdsgroep en elk niveau stelt zijn specifieke eisen en heeft zijn eigen mogelijkheden en accenten. De vele verschillende aspecten van natuur- en milieueducatie kunnen dan ook niet altijd en overal aan bod komen.

Het volgende schema geeft een overzicht van een realistische planning (met een geleidelijke verschuiving van accenten) van NME in 3 fasen, en dit zowel op het gebied van kennisoverdracht, vaardigheden als attitudes.

Fase 1 : haalbaar voor kinderen tot 10 jaar

Fase 2 : haalbaar voor kinderen vanaf 10 jaar

Fase 3 : haalbaar voor jongeren vanaf 14 jaar

De verworven kennis, vaardigheden en attitudes van fase 1 blijven natuurlijk van belang in fase 2 (idem voor fase 2 t.o.v. fase 3) en de scheidingslijn tussen de verschillende leeftijden mag je niet te strikt interpreteren.

	fase 1 tot 10 jaar	fase 2 tussen 10 en 14 jaar	fase 3 vanaf 14 jaar
kennis	▪ basiskennis levende en niet-levende natuur ▪ kennis van negatieve vs positieve milieu houdingen in eigen omgeving	▪ verschillen i.v.m. omgang met natuur en milieu in ruimte en tijd ▪ tegengestelde belangen die ten grondslag liggen aan milieuproblemen	kennis en inzicht in de complexe relaties tussen mens en milieu, rekening houdend met sociale, economische, culturele en ecologische aspecten
vaardigheden	▪ verwerven en beoordelen van informatie over natuur en milieu ▪ respectvolle basishandelingen in omgang met planten en dieren uit eigen omgeving	▪ zelfstandig verwerven en kritisch beoordelen van informatie over natuur en milieu ▪ zorgzame omgang met lucht, water, bodem en energie in eigen omgeving	verdere ontwikkeling van wetenschappelijke, technische, sociale en communicatieve vaardigheden en kritische houding
attitudes	bereidheid tot zorgzame en respectvolle houding t.a.v. natuur en milieu in eigen omgeving	geen nadere onderverdeling in fasen: aandacht voor schoonheid en waarde van de leefomgeving in wereldperspectief wordt steeds groter en de mogelijkheden om zich te verplaatsen in de zienswijzen van anderen, ook buiten de directe leefomgeving, nemen toe. De bereidheid groeit om verantwoordelijkheid op te nemen en persoonlijke capaciteiten aan te wenden ten voordele van het milieu.	

Kwaliteitsindicatoren

Je vindt de kwaliteitsindicatoren in 6 tabellen.

Je kan deze bladen kopiëren en gebruiken om verscheidene en/of verschillende producten of projecten in te schatten.

- Tabel 1:** geeft een indicatie over de vormgeving, lay-out en de praktische informatie die een product of de voorstelling van een project kan bevatten.
- Tabel 2:** maakt duidelijk in hoeverre het product of project doelgroepenbetrokkenheid centraal stelt.
- Tabel 3:** geeft een idee van de correctheid en de accuraatheid van de aangeboden informatie en een antwoord op de vraag of de informatie in een brede maatschappelijke context wordt geplaatst.
- Tabel 4:** onthult of het product of project leerinhouden verbindt met vaardigheden, waarden en attitudes.
- Tabel 5:** suggereert een aantal typische kenmerken van NME-projecten.
- Tabel 6:** maakt duidelijk of het product of project in een schoolse context kan gebruikt worden.

- ✦ Uit de veelheid van indicatoren kies je per tabel de belangrijkste voor jou uit (aanvinken in de **V**-kolom).
- ✦ Vul eventueel aan met zelf bedachte indicatoren.
- ✦ Kruis dan in de JA-NEEN kolom aan of de gekozen indicator van toepassing is.
- ✦ Je krijgt zo een goed beeld van de kwaliteiten van het product of project.

Laat collega's hetzelfde doen en ga rond de tafel zitten om over de kwaliteitsindicatoren en de gemaakte keuzes een vruchtbare dialoog aan te gaan.

Tabel 1:
**Indicatoren voor de kwaliteit van de vormgeving
en praktische informatie**

		✓	J	N
opmaak en lay-out zijn aantrekkelijk				
opmaak en lay-out zijn aangepast aan de doelgroep				
het gebruikte materiaal is milieuvriendelijk en duurzaam				
er is een goede verhouding prijs/kwaliteit				
je vindt de volgende gegevens gemakkelijk terug:	beoogde doelgroep			
	optimaal aantal deelnemers			
	bedoeld effect op doelgroep(en)			
	nagestreefde vaardigheden			
	nodige uitrusting en materiaal			
	duur van de activiteit(en)			
	kort overzicht van de activiteit(en)			
	aanpasbaarheid volgens verschillende niveaus			
	instructies om de activiteit(en) uit te voeren			
	suggesties om de activiteit(en) te evalueren			
		✓		
		✓		
		✓		

Tabel 2:
Indicatoren voor de kwaliteit van doelgroepenbetrokkenheid

		✓	J	N
is aangepast aan het niveau van de doelgroep, wat betreft ...	werkvormen			
	inhoud			
	taalgebruik			
	achtergrond			
biedt duidelijke herkenningmogelijkheden voor de doelgroep				
is actiegericht, zet de doelgroep aan een actieve rol te spelen				
stimuleert de doelgroep de eigen leefomgeving te verkennen en te onderzoeken				
stimuleert de doelgroep de eigen positie tegenover milieukwesties te bepalen				
stimuleert de doelgroep de eigen positie tegenover milieukwesties te evalueren				
bevordert de persoonlijke keuze voor een milieuvriendelijke houding				
stimuleert de doelgroep consequenties van eigen gedrag te onderzoeken				
stimuleert de doelgroep consequenties van eigen gedrag te evalueren				
versterkt het idee dat individueel gedrag van velen milieuproblemen helpt oplossen				
beschouwt de inbreng van de deelnemers gelijkwaardig aan de inbreng van de educatoren				
		✓		
		✓		
		✓		

Tabel 3:
Indicatoren voor de kwaliteit van de geboden informatie

		✓	J	N
heeft een duidelijke en correcte bronvermelding				
presenteert goed gedocumenteerde en controleerbare feiten				
vermeldt feiten die juist, actueel en niet achterhaald zijn				
presenteert feiten in een niet-propagandistische, correcte, vloeiende en duidelijke taal die past bij educatie				
verduidelijkt de onderlinge afhankelijkheid van alle levende wezens				
verduidelijkt de afhankelijkheid van de mens van de aardse voorraden				
verduidelijkt de afhankelijkheid van de mens van een gezonde leefomgeving				
presenteert verschillende meningen of tegenstrijdige wetenschappelijke verklaringen op een evenwichtige manier				
vereenvoudigt niet, maar verduidelijkt de complexiteit van milieuproblemen (afhankelijk van leeftijd en niveau)				
heeft zowel aandacht voor kortetermijn- als voor langetermijneffecten van handelingen i.v.m. het milieu				
geeft een correct beeld van verschillende belangen en belanghebbende partijen				
geeft inzicht in argumentaties om tot een afweging van belangen te komen, waarbij de belangen van het milieu expliciet aan de orde komen				
creëert een atmosfeer van respect voor verschillende meningen en openheid voor nieuwe ideeën				
legt het verband tussen natuur en milieu enerzijds en economische, culturele, historische, ethische en sociaal-politieke waarden anderzijds				
presenteert milieukwesties op verschillende niveaus, nl.:	lokaal			
	regionaal			
	nationaal			
	continentaal			
	globaal			
		✓		
		✓		
		✓		

Tabel 4:
Indicatoren voor de kwaliteit van de toegepaste didactiek

		✓	J	N
verbindt leerinhouden met vaardigheden, waarden en attitudes				
stimuleert kritisch denken (mening- en besluitvorming)				
stimuleert creatief denken				
zet aan tot probleemoplossend denken				
stimuleert de doelgroep eigen waarden en bevindingen met anderen te delen				
creëert en stimuleert de gelegenheid om zelf bewuste keuzes te maken				
zet aan tot overleg, discussie en gezamenlijke besluitvorming				
zet aan tot zelfstandig leren				
zet aan tot leren in groep				
zet aan tot methodisch werken aan taken en problemen				
leert de doelgroep dat gevoelsbetrokkenheid mag				
leert de doelgroep opgedane kennis toe te passen				
stimuleert waarden als	rechtvaardigheid			
	gelijkwaardigheid			
	solidariteit			
	respect			
	tolerantie			
	duurzaamheid			
biedt perspectief (geen doemdenken)				
voorziet in evaluatie en bijsturing				
is vernieuwend				
		✓		
		✓		
		✓		

Tabel 5:**Indicatoren voor de kwaliteit van projecten**

	✓	J	N
het project beoogt een grote doelgroepenbetrokkenheid: de doelgroep wordt beschouwd als mondig en ervaren; het project gaat ervan uit dat de deelnemers een visie hebben en houdt rekening met die visie			
het project gaat gepaard met netwerkontwikkeling			
de uitwerking van het project situeert zich in het alledaagse leven van de doelgroep			
het project is vernieuwend			
het project is duurzaam: draagt in zich kiemen die het onderwerp levend houden wanneer het project voorbij is			
het project sluit aan bij een relevant maatschappelijk debat			
het project legt nadruk op actie, zelfwerkzaamheid en persoonlijke betrokkenheid			
	✓		
	✓		
	✓		

Tabel 6:
Indicatoren voor de kwaliteit van producten en projecten bestemd voor het onderwijs

		✓	J	N
houdt voldoende rekening met de typische onderwijscontext en de vragen en noden ...	van leerlingen			
	van leraren			
stimuleert de actieve betrokkenheid van de leerlingen				
beantwoordt aan de eindtermen of ontwikkelingsdoelen milieueducatie				
stimuleert leergebied- en/of vakoverschrijdend projectwerk				
betrekt zowel leerlingen, leraren, directie, ouders als plaatselijke overheid en organisaties actief bij de voorbereiding, planning en uitwerking van het project				
zorgt ervoor dat NME door dit aanbod een herkenbare en blijvende plaats in de school krijgt				
stimuleert uitwisseling van ervaringen met buitenschoolse instellingen en groepen				
stimuleert leerlingen informatie te verzamelen in het kader van leeractiviteiten door contacten met anderen te leggen, rechtstreeks of via de informatie- en communicatietechnologie				
		✓		
		✓		
		✓		

Duurzame ontwikkeling

“Een ontwikkeling die voorziet in de behoeften van de huidige generatie zonder daarmee voor toekomstige generaties de mogelijkheden in gevaar te brengen om ook in hun behoeften te voorzien.”²

Duurzame ontwikkeling nastreven betekent constructief werken aan een wereldsamenleving waar in alle mensen (nu en in de toekomst) tot hun recht komen en waarin daadwerkelijk wordt geprobeerd om geweld, sociaal-economische ongelijkheid en rooibouw op het milieu terug te dringen.

Dit houdt in: rechtvaardige verdeling van middelen, zowel tussen Noord en Zuid als binnen elke staat; absolute voorrang voor het vervullen van de basisbehoeften van alle mensen; eerlijke wereldhandel; ontwikkeling van de economie binnen de strikte grenzen die het milieu stelt, zodat ook de generaties van de toekomst menswaardig kunnen leven; respect voor alle mensenrechten, verregaande participatie van de bevolking op alle beslissingsniveaus en inkrimping van militaire uitgaven; respect voor en behoud van culturele diversiteit.

Ecologische basiskennis

kennis van:

- de planeet aarde als een begreind organisch systeem waarin alles van elkaar afhankelijk is
- de natuurlijke rijkdommen, meer bepaald lucht, bodem, water, mineralen, hun (ver)spreiding en hun rol in de instandhouding van levende organismen
- de kenmerken van ecosystemen, de toestand waarin ze verkeren en hun onderlinge afhankelijkheid binnen de biosfeer
- de afhankelijkheid van de mens van natuurlijke rijkdommen voor leven en levensonderhoud

Eindtermen en ontwikkelingsdoelen

Minimum doelen die door de school moeten gerealiseerd worden voor de meerderheid van de leerlingen of studenten op het einde van de verschillende niveaus zoals zij voorkomen in het aanbod van kleuteronderwijs tot het einde van het secundair onderwijs.

Leerinhouden worden zo verbonden met gedrag en attitudes.

Eindtermen bevatten een samenhangend geheel van kennis, inzichten, vaardigheden en attitudes die de leerlingen zich moeten eigen maken via het onderwijs. Daarnaast bevatten ze een maatschappelijk luik zodat jonge mensen zinvol kunnen functioneren in onze samenleving. Er werden zowel VAKGEBONDEN als VAKOVERSCHRIJDENDE eindtermen geformuleerd.

Natuur- en milieueducatie

M. Sys: *“Milieu-educatie is een langdurig en continu proces waarbij gestreefd wordt naar het ombuigen van het menselijk gedrag in een milieuvriendelijke richting.”*³

Een ruim erkende definitie van natuur- en milieueducatie wordt gegeven door **M. Broens**:

“Het organiseren van leersituaties en het daarin vergroten van inzicht in en betrokkenheid bij ecologische verbanden en processen die tot verstoringen en aantastingen van de omgeving leiden. Daarbij wordt aandacht geschonken aan mogelijkheden om opgedane kennis in het dagelijks leven toe te passen.”⁴

Volgens Broens staan twee bedoelingen bij NME centraal:

NME is gericht op duurzaamheid van de natuur en de natuurlijke bestaansbronnen en is gericht op handelen, gezien de huidige aantasting van natuur en milieu;

NME is gericht op persoonsvorming en menswording, waarbij het leerproces erop gericht moet zijn mensen in staat te stellen in vrijheid voor een bepaald gedrag te kiezen. Blinde dressuur noch manipulatieve beïnvloeding van houding en gedrag beantwoorden aan het begrip ‘educatie’.

De recente definitie van de **MINA-raad** legt het accent op het meerzijdig communicatie-karakter van NME, en dit in het kader van duurzame ontwikkeling:

“... het organiseren van leersituaties om het inzicht in ecologische processen (in een kader van duurzame ontwikkeling) te vergroten en het ontwikkelen van attitudes (sociale vorming) om de opgedane kennis vrijwillig toe te passen.”⁵

Volgens **Jans en Wildemeersch** is NME: “het geheel aan stimulansen en ondersteunende initiatieven waardoor de kritische betrokkenheid van verschillende groepen op het maatschappelijk debat over milieu en natuur bevorderd wordt.”⁶

²Agenda 21, Verklaring van Rio [V.N. Conferentie inzake Milieu & Ontwikkeling, Rio de Janeiro, juni 1992], Den Haag, juni 1993, p.713

³Sys, M.: Milieu-educatie en -informatie, in ‘Leren om te keren, Milieu- en natuurrapport Vlaanderen, 1994, p.751

⁴Broens, M.: Naar een NME-centrum van de toekomst, 1997, p. 117

⁵MINA-raad, Advies van 4 juni 1998 over het NME-beleid in Vlaanderen, 1998/11, p.5

⁶Jans, M. en Wildemeersch, D.: Natuur- en milieu-educatie: Van overtuigen naar overleggen, Koning Boudewijnsinstichting, 1998, p. 13

Broens, M.: Naar een NME-centrum van de toekomst, 1997.

Environment Australia, Department of the Environment and Heritage: Today Shapes Tomorrow, Environmental Education for a Sustainable Future, A Discussion Paper, January 1999.

Jans, M. en Wildemeersch, D.: Natuur- en milieueducatie: Van overtuigen naar overleggen, Koning Boudewijnstichting, 1998.

Margadant-van Arcken, M.: Rehabilitatie van leefwerelddenken, Inaugurale rede uitgesproken op 28 mei 1998 bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar in de Natuur- en Milieueducatie aan de Landbouwuniversiteit te Wageningen.

MINA-raad, Advies van 4 juni 1998 over het NME-beleid in Vlaanderen, 1998/11.

Min. van de Vl. Gemeenschap, Departement Onderwijs, Afdeling Informatie en Documentatie: Basisonderwijs: Ontwikkelingsdoelen en eindtermen, Besluit 27 mei 1997 - Decreet 15 juli 1997, november 1997.

Min. van de Vl. Gemeenschap, Departement Onderwijs, Afdeling Informatie en Documentatie: Doelen voor heel de school, De vakoverschrijdende eindtermen en ontwikkelingsdoelen voor de eerste graad van het gewoon secundair onderwijs, 1997.

Min. van de Vl. Gemeenschap, Departement Onderwijs, Afdeling Informatie en Documentatie: Wegwijs in de eindtermen en de ontwikkelingsdoelen voor de eerste graad van het secundair onderwijs, 1997.

North American Association for Environmental Education: Environmental Education Materials: Guidelines for Excellence, USA, 1996.

Oosterhoff, Arda: Basisdocument ontwikkelingseducatie, kwaliteit en effectiviteit, Landelijk Servicebureau Ontwikkelingseducatie, oktober 1996.

Petrella, R. en de Groep van Lissabon: Grenzen aan de concurrentie, VUB Press Brussel, 1994.

Pieters M., Broné, M., Kölker G.: Inhoud geven aan natuur- en milieueducatie, Verkenning van NME in het vernieuwde voortgezet onderwijs, SLO specialisten in leerplanontwikkeling, januari 1998.

Projectgroep Natuur- en Milieueducatie: Kwaliteitsindicatoren voor Natuur- en Milieueducatie in het voortgezet onderwijs, SLO - specialisten in leerplanontwikkeling, juni 1998.

Sys, M.: Milieu-educatie en -informatie, in 'Leren om te keren, Milieu- en natuurrapport Vlaanderen, 1994.

Visser G., Tuinier J.: Met het oog op de educaties, Natuur- en milieueducatie in relatie tot ontwikkelingseducatie in het primair onderwijs, Landelijk Servicebureau Ontwikkelingseducatie, 1993.

Wildemeersch D., e.a., Het maatschappelijk milieudebat, in: Leren om te keren, Milieu- en natuurrapport Vlaanderen, 1994.

Wildemeersch, D.: Sociaal leren in het spanningsveld van duurzame ontwikkeling, Verkenningen van een nieuw perspectief op milieu-educatie, in: Professionele NME, vormingscursus in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur – AMI-NAL, Lichtaart 4-6 maart 1998.

Ministerie van de
Vlaamse Gemeenschap

COLOFON

Samenstelling en redactie:

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
Administratie Milieu-, Natuur-, Land- en Waterbeheer
Afdeling Algemeen Milieu- en Natuurbeleid
Cel Natuur en Milieueducatie & Informatie
Eric Craenhals

Verantwoordelijke uitgever:

ir. Marc Cherretté, afdelingshoofd afdeling Algemeen Milieu- en Natuurbeleid
Koning Albert II-laan 20 bus 8
1000 Brussel

Opmaak:

Diane De Smet

Productie:

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
Departement Leefmilieu en Infrastructuur
Afdeling Logistiek
Sectie Kopie & Prints

Depotnummer:

D/1999/3241/240

Uitgave:

Brussel, oktober 1999

“Deze uitgave maakt deel uit van een reeks technisch-wetenschappelijke publicaties samengesteld en uitgegeven door AMINAL. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd of uitgegeven zonder de uitgever ervan te verwittigen”.

U kunt deze gratis, schriftelijk bestellen op het adres:
AMINAL (Administratie Milieu-, Natuur-, Land- en Waterbeheer)
Cel Natuur- en Milieueducatie
Graaf de Ferrarisgebouw, 3de verd.
Koning Albert II-laan 20 bus 8
1000 Brussel
e-mail: nme@lin.vlaanderen.be